

Okuyucu Mektubu

TEMEL SAĞLIK HİZMETLERİNİN TANIMI VE UYGULAMALARINA TEORİK BİR BAKIŞ: KARMAŞA MI YANILGI MI?

Mehtap Tatar*

Sayın Aksakoğlu'nun Toplum ve Hekim dergisinin 9:60 sayısında yayımlanan yazıya verdiği yanıt Primary Health Care (PHC) kavramının etrafındaki karmaşayı ve farklı görüşleri yeniden ortaya koymasından dolayı yararlıdır. Burada sayın Aksakoğlu'nun eleştirilerine yanıt verilecek ve bu karmaşanın biraz daha çözümlenmesine çalışılacaktır.

Sayın Aksakoğlu Temel Sağlık Hizmetleri kavramını Basic Health Services (BHS) ile eşleştirmiş ve bunu da daha çok belediyeçilik hizmetlerini içeren bir kavram olarak ortaya atmıştır. Oysa literatürde BHS ve PHC arasındaki farklılıklar çok açık bir şekilde ortaya konmaktadır. Burada vurgulanması gereken en önemli nokta Alma-Ata'da deklare edildiği şekliyle PHC'nin temiz su, konut, sağlıklı çevre v.s. gibi belediyeçilik hizmetlerini de içerdiğidir. Eğer Deklarasyon incelenirse Sn. Aksakoğlu'nun belediyeçilik hizmeti olarak nitelendireceği hizmetlerin PHC içinde yer aldığı görülecektir. Esasen adı geçen makalede belirtildiği gibi BHS 1960'lı yıllarda gelişmekte olan ülkelerde uygulama alanı bulan 'health center' kavramını içermektedir. Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bu alanın klasik eserlerinden sayılan M. King'in "Medical Care in Developing Countries" adlı eserine başvurulabilir. Burada vurgulanması gereken bir başka nokta adı geçen makalede kullanılan "sağlık merkezi" teriminden kastedilen şeyin bu bağlamda kullanılan "health center" olduğudur ve bu da sosyalleştirmenin (socialisation) belkemiğini oluşturan sağlık ocağıdır. Sanırım sayın Aksakoğlu'nun yanılışı bu terimin Türk sağlık sisteminde bir dönemde B. Uz tarafından kurulan sağlık merkezlerini çağrıştırması nedeniyle oluşmaktadır.

Sayın Aksakoğlu DSÖ tarafından 1977 yılında deklare edilen PHC yaklaşımını Birincil Sağlık Hizmeti olarak tanımlamakta ve bunu da sosyalleştirme uygulaması ile sağlık ocağında somutlaştırmaktadır. Sanırım bu tanımlama içinde ikincil, üçüncül, dördüncül.... sağlık hizmeti tanımlamalarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Sayın Aksakoğlu'nun buna vereceği yanıt literatürdeki secondary, tertiary care tanımlaması çerçevesinde olacak ve genel amaçlı bir hastaneden üniversite hastanesine kadar uzanacak şekilde bir örgütlenme tipini tanımlayacaktır. Bu tanımlama "medical approach"un doğal bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak unutulmaması gereken, DSÖ'nün 2000 Yılında Herkese Sağlık amacını gerçekleştirmede PHC'ye dayalı bir yaklaşımı önerirken kastettiği ne birinci basamaktır ne de birincil sağlık hizmetidir. Yaklaşım sağlık sistemi içinde tüm düzeyleri ve sağlığı ilgilendiren tüm sektörleri kapsayan bir yaklaşımdır. Bu konunun daha açıklığa kavuşması için DSÖ'nün "Hospitals and Health for All" adlı yayını yararlı olabilir. Özellikle kitabın 21. sayfasındaki şekil PHC prensiplerine dayalı olarak geliştirilen bir sağlık sistemi modelini açık bir şekilde ortaya koymaktadır ki adı geçen makaledeki PHC tanımı tümüyle bu model üzerine oturtulmuştur. Ayrıca DSÖ ve UNICEF'in PHC tanımını yinelemekte fayda görülmektedir. Makalede de belirtildiği gibi PHC "mevcut sağlık sistemine, toplum içinde, toplum kaynaklarını kullanan bir başka düzeyin eklenmesinden çok tüm düzeylere ve sağlığın geliştirilmesi ile ilgili tüm sektörlerle hakim olacak şekilde önceliklerin yeniden düzenlenmesidir" (WHO/UNICEF, 1981). Bu tanım ile Sn. Aksakoğlu'nun yanıtının son paragrafında belirttiği PHC-birincil sağlık hizmeti-sosyalleştirme-sağlık ocağı be-timlemesi uyumlu görünmemektedir.

* Yrd. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi Sağlık İdaresi Yüksekokulu.

Sayın Aksakoğlu'nun belirttiği yazarların eserleri ve görüşleri bugün PHC'yi geniş kapsamlı ta-

nımıyla algılayan ve benim de aralarında bulunduğum kesimin önemli kaynakları arasındadır. Buna ilave olarak başvurulabilecek bir kaynak listesi aşağıda verilmiştir. Sayın Aksakoğlu'nun beraberinde çalışma onuruna eriştiği kişilerin eserlerini benim de okuma, anlama ve yorumlama onuruna eriştiğim söylenebilir. Ayrıca unutulmaması gereken bir başka nokta da Sayın Aksakoğlu'nun "temeli açıklama ve isimleme güçlükleri" içerdiğini öne sürdüğü makalenin temel dayanağını uluslararası ve bu alanda uzman bir jüri tarafından onaylanan bir tez çalışması oluşturmaktadır ve ne bu tezin hazırlanması ne de onaylanması süreci içinde gelen eleştiriler arasında "açıklama ve isimleme güçlükleri" bulunmamaktadır. Bu jüri üyeleri de İngiliz olup ne Pasifik ne de Afrika'da herhangi bir çalışmada bulunan kişiler değildir. Ayrıca unutulmaması gereken önemli bir nokta da bilimin evrensel olup belirli bir bölgeye özgü olmadığıdır. Ancak bu konudaki yanlılığı düzeltmek için yine DSÖ tarafından yayınlanan ve tamamen Avrupa'da PHC'nin tanımı ve uygulamalarına yönelik olarak hazırlanmış bir yayına başvurmakta yarar görülmektedir. Aşağıdaki alıntı çeviriden kaynaklanabilecek olası kavram karmaşasını önlemek amacıyla orijinal haliyle verilmektedir.

"...PHC is seen as bringing together primary, secondary and tertiary levels of care, including prevention, promotion and diagnostic and curative services, rehabilitation, and after-care. It follows that PHC is seen as making its contribution to general development along with education, agriculture, industry, transport etc., which also use local resources and which, acting in combination, play a part in promoting health and in enhancing the quality of life." (Kaprio, 1979: 3).

Sonuç olarak sayın Aksakoğlu'nun makaleye yanıtı yukarıda da belirtildiği gibi PHC kavramı etrafındaki karmaşayı tekrar su yüzüne çıkarması

açısından son derece yararlı olmuş ve sağlık hizmetlerini "2000 Yılında Herkese Sağlık" ve PHC etrafında örgütlediğini iddia eden bir ülkede bu konu etrafındaki inceleme, araştırma ve tartışmaların daha yoğun olması gereğini bir kez daha vurgulamıştır. Bu makalenin yazarı sağlıkta evrensel olarak kabul görmüş amaçların Türkiye'de de gerçekleştirilmesinde sosyalizasyonun çok önemli bir araç (amaç değil) olduğuna inanmaktadır. Bu aracın başarısı ve etkinliği ise aracın doğru tanımlanması ile başlayan yeni bir sorgulama sürecine gereksinim göstermektedir.

Başvurulabilecek Kaynaklar

- Banerji, D., (1988) "Hidden Menace in the Universal Child Immunization", *International Journal of Health Services*, 18 (2), 293-299.
- Bossert, T.J.; Parker, O.A. (1984) "The Political and Administrative Context of Primary Health Care in the Third World", *Social Science and Medicine*, 18 (8), 693-702.
- Frenk, J., et al., (1990) "First Contact, Simplified Technology or Risk Anticipation? Defining Primary Health Care", *Academic Medicine*, 65 (11).
- Kaprio, L.A. (1979) *Primary Health Care in Europe*. Copenhagen, Regional Office for Europe, World Health Organisation.
- King, M., (1966) *Medical Care in Developing Countries*, London, Oxford University Press.
- McPherson, S. (1982) *Social Policy in the Third World*, Brighton, Wheatsheaf Books.
- Vaughan, J.P.; Walt, G., (1984) "Implementing Primary Health Care: Some Problems of Creating National Programmes", *Tropical Doctor*, July, 108-113.
- WHO, (1987) *Hospitals and Health for All*, Geneva, WHO Technical Report Series 744.
- WHO, (1988), *From Alma-Ata to the Year 2000. Reflections at the Midpoint*, Geneva, WHO.
- WHO/UNICEF, (1981) *National Decision-Making for Primary Health Care*, Geneva, WHO.